

Az újpesti Wolfnerek három nemzedéke

A harmadik generáció

Cikksorozatunkban a végéhez érünk a Wolfner gyárat és a névadó családot bemutató évszázados történetnek. Mielőtt azonban felidéznénk a történelmi katalizmákkal terhelt XX. század eseményeit, emlékezzünk meg arról, hogy a Wolfnerek Újpesten nemcsak tízezreknek adtak munkát, megélhetést, illetve emberbaráti segítséget, de a sportéletben is fontos szerepet játszottak.

Amikor 1924-ben Újpest két legendás sportegyesülete, az UTSE és az USC egyesült, a tisztikarban Wolfner Tivadart díszelnöknek, két fiát és unokaöccsét, Lászlót dísztagnak választották. 1934-ben megalapították a gyár által nagyvonalúan támogatott, több szakosztállyal működő Wolfner Sport Egyesületet. Az Attila utcai sporttelep – ami országos szinten is a legjobbak közé számított – létesítéséhez Wolfner András adományozta a telket.

A sportszeretet mellett a családban többen is aktívan sportoltak. A magyar és a nemzetközi sportélet mindmáig kiváló autó- és motorversenyzőként tartja számon a két unokatestvért, Andrást és Lászlót.

A hírhedt papírtalpú bakancsokat nem Wolfnerék gyártották

Az előző részben már utaltunk a papírtalpú bakancsok ügyére. Sajnálatos módon ez a bot-

A Wolfner gyárhoz 1886-tól lóvasúti iparvágány vezetett (Forrás: Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény)

rány a Wolfner gyárra is rávetíti az árnyékát: mind a mai napig lehet olvasni olyan cikkeket, amelyek azzal vádolják a családot, hogy ők is részesei voltak a főlháborító csalásnak. A hiteles korabeli források alapján ideje tisztázni a történeteket.

Az Osztrák–Magyar Monarchiát felkészületlenül érte a hadviselés, ezért sürgősen, soron kívül kellett ellátni a besorozott katonákat lábbelivel, ruházattal, fegyverekkel – és ahogy mindegyiknek, ennek a háborúnak is megvoltak a vámszedői.

1915-ben valóságos hisztéria tört ki azok miatt a sajtóhírek miatt, amelyek a fronton harcoló katonák egy részének leszállított szétmálló, papírtalpú bakancsáról szóltak. Hamar kiderült, hogy a hitvány termékek lelkiismeretlen szállítói nem a patinás fővárosi gyárak közül kerültek ki, de ez már senkit sem érdekelt. A pénzhajhász zsidó kereskedők üzelméről szóló hírek addigra szabályosan felkorbácsolták a háború alatt amúgy is fölerősödött antiszemita érzelmeket, és a gyűlölet rövid idő alatt valamennyi zsidó vállalkozóra kiterjedt.

A családi bőrgyár már az 1896. évi millenniumi kiállításon gypjűmosó, gépszíj- és hadfelszerelési vállalatként mutatkozott be. A kormányzattal 1891-ben kötötték azt a számtalanszor megújított hadiszállítói szerződést, amely egészen 1939-ig volt érvényben, de a gyári kimutatások szerint a hadügyminisztérium még 1943-ban is óriási mennyiségű árut rendelt tőlük. Az országgyűlésben többször kritizálták a Wolfner gyár és a hadügy közötti szerződés monopol jellegét, de leszállított termékeik minőségét a legádázabb ellenfelek sem kifogásolták.

Az I. világháború idején a gyárnak nagy nehézségeket okozott a hirtelen megnőtt hadiszállítási igények kielégítése, ami miatt extra beruházások váltak szükségessé, és sok nyersanyagot is kellett készletezni. Mindezek

ellenére a cég kifogástalanul teljesítette szerződéses kötelezettségét. A kormányzat a Ferenc József-rendre, majd a bárói rangra szóló felterjesztésével méltányolta Tivadarnak az ország katonai érdekei előmozdításáért tett erőfeszítéseit.

A hadimilliomosok elleni gyűlöletkampány

A támadások azonban nem maradtak el. Sok más üzletemberrel együtt – Weisz Manfréddal, a hadsereg fő lőszerszállítójával az élen – Wolfner Tivadart is élesen kritizáltak amiatt, hogy a háborúban jelentősen növelte vagyonát. Mondhatni, akkor már az egész ország a hadimilliomosok ellen fordult.

Olaj volt a tűzre a Népszava 1919 januárjában közzétett cikksorozata, amely a „Bartha hadügyminiszter 13 milliót ajándékozott a Wolfner-cégnek. [...] Felelősségre kell vonni!” – című cikkben égbekiáltó gatzettként találta a hadiszállítói szerződés költségelszámolási ügyét. Az a tény valahogy elsikkadt, hogy a gyár jogosan reklamált a minisztériumnál a jelentős összegű tartozás kifizetése érdekében. Mivel a közvélemény addigra már kellőképpen fel volt hergelve a hadimilliomosok ellen, nem csoda, hogy 1919 áprilisában Tivadart letartóztatták, és egy hónapon át a gyűjtőfogházban tartották őrizetben. A lincseléstől állítólag csak saját munkásainak határozott kiállása mentette meg.

A nehézségek ellenére a világ élvonalában

A háború alatt három műszakban termelő börgyárat 1919-ben két ízben is óriási anyagi veszteség érte: előbb a kommunista hatalom, később a betörő román csapatok részben gyári berendezéseket, részben készárut raboltak el Újpestről. Majd 1921-ben ismét nagy tűz ütött

ki az ipartelepen, de a vállalat hamar kiheverte a veszteségeket.

Testvéreinek halála után Gyula már csak névleg volt a cég első számú vezetője. Vagyonának és idejének egyre nagyobb hányadát híres műgyűjteményének gyarapítására fordította, a gyár tényleges irányítását mindinkább a fiatalokra hagyta.

A vállalat a legnagyobb sikereit az 1930-as években, a három unokatestvér irányítása alatt érte el. Wolfner György (1888–1940) az apjához, Józsefhez hasonló odaadással dolgozott a gyárban, ahol főként nyersanyagbeszerzéssel és az üzletvitellel foglalkozott. Kiváló hozzáértésével nagyban hozzájárult a kimagasló eredményekhez, a vállalat termékeinek világszínvonalra fejlesztéséhez. A magyar ipari élet tekintélyes vezető egyéniségévé vált György váratlanul, 52 éves korában hunyt el.

Tivadar fia, András báró (1898–1945) a cipő- és a konfekcióüzemet, majd később a gumigyárat irányította. 1936-ban nagy feltűnést keltett az Angliában létesített angol–magyar közös börgyár megalapítása, amely szinte biztosan az angolul jól beszélő, a szigetországban gyakran megforduló András nevéhez köthető. A gyár történetének az alapító családdhoz kötődő utolsó szakaszában Gyulának a fia, Wolfner László (1901–1972) töltött be rendkívül fontos irányítói szerepet.

A két világháború közötti időszakban a folyamatos termékfejlesztés tudatos iparjogvédelmi tevékenységgel párosult. A Wolfner céghez mintegy 60 védjegybejelentés kötődik, emellett 14 találmányra kaptak szabadalmi oltalmat. A termelési csúcsokat és a legnagyobb sikereket 1936/37-ben érték el. 1937 végén úgy döntöttek, tevékenységüket

Az AERO gépszáj védjegye (Központi Védjegyrésztető, 1935)

A gyár 1935/36. évre kiadott árumintakönyve (Forrás: Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény)

részvénytársasági formában folytatják. Ebben az időszakban a talpbőr mellett a gépszíj vált a legfontosabb terméküké, a Wolfner-féle gépszíj világmárka volt.

Az évszázados történet utolsó fejezete

„A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról” szóló 1939. évi IV. törvénycikk (második zsidótörvény) alapján sorra fosztották meg tisztségeiktől, pozícióiktól azokat a polgárokat, akik a törvény alapján zsidónak számítottak – függetlenül attól, ténylegesen mely felekezet tagjai voltak. A Wolfner gyárnak nemcsak a tulajdonosaira, de a gyárban régóta dolgozó magas beosztású vezetőire is kiterjedt a jogfosztás.

Mint tudjuk, ez a rendelkezés érzékenyen érintette az izraelita származásúakat, de a háború legszörnyűbb fejezete és az eszeveszett zsidóüldözés még csak ezután következett. A nyilasok gyakorlatilag szabad kezet kaptak a zsidó vagyonok kisajátítására. A hatalom a korábbi vezetőket nyilasokra cserélte, akik gyakorlatilag teljesen kifosztották a gyárat: a nyersanyagoktól a késztermékekig mindent bevagoníroztak és Németországba szállítottak. Ezt a helyrehozhatatlan veszteséget még tetézte a gyártelepet ért két súlyos bombatámadás.

A világháború után, 1945-ben Lászlót ugyan formálisan visszahelyezték jogaiba, de a gyárba kinevezett új vezetők folyamatosan támadták őt. 1946-ban többször őrizetbe vették, bűnvádi eljárás alá helyezték – és mindannyiszor felmentették. A korszakra jellemző, hogy az 1946-ban megrendezett „Ipar a mezőgazdaságban” kiállításon a gyár standját

A Wolfner család sírja a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben
(Forrás: Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény)

megtekintő Tildy Zoltán köztársasági elnök és Nagy Ferenc miniszterelnök „Wolfner László vezérigazgatónak a látottak felett nagy megelégedésüket fejezték ki”, ezt követően azonban ismét újabb támadások indultak ellene.

Az ország összes nagyüzeméhez hasonlóan a Wolfner gyárat is államosították, ezért 1948. március 26-a után Lászlónak nem volt maradása. Kanadába emigrált, amelynek egyik következményeként az apjától örökölt és a saját műgyűjteményét is államosították.

A család a vészkorszakban – és utána

A Wolfnerekről szóló közlemények többsége számos családtagot a holokauszt közvetlen áldozatai között tart számon – ezek az adatok azonban a friss levéltári és egyéb kutatások alapján nem állják meg a helyüket.

A jelen cikksorozat szerzőjének, illetve a „Halmy József és családja” című könyv írójának, Kiss Gábornak a kutatásai azt bizonyítják, hogy a Wolfnerek túléltek a vészkorszakot. A két báró lány, Vera (Dírsztay Andorné) és Lili (Halmy Józsefné) a családjaikkal együtt Raoul Wallenbergnek köszönhetően maradtak életben. 1951-ben a Dírsztay házaspárt és özvegy Halmynét is kitelepítették.

Jelentős részben az átélt szörnyűségek következtében 1945-ben négy családtag távozott az élők sorából. Január végén meghalt a 47 éves Wolfner András, majd néhány nappal később a 84 éves nagynénje, Sámuel Lázárné (Ilka néni). András báró nagybátyja, a 77 évet megért műgyűjtő Gyula, 1945 májusában hunyt el, néhány héttel túlélve 46 éves lányát, Annát.

A harmadik generáció férfitagjai közül egyedül Tivadar idősebb fia, János (1894–1964) nem játszott szerepet a Wolfner gyár életében. Saját vallomása szerint soha nem dolgozott, családot sem alapított, jövedelme a bérházaiból és igazgatósági tagságaiból származott. Ő 1949-ben tiltott határátlépés miatt börtönbe, majd internálótáborba került. 1953-ban szabadult Kistarcsáról, utána még 11 évet élt.

A Wolfner gyár megmentése érdekében az életét is kockáztató László Kanadában alapított sikeres vállalkozást; 71 éves korában egy ausztriai autóbalesetben hunyt el. □